

УВ'ЯЗНЕННЯ ЄПИСКОПА ГРИГОРІЯ ХОМИШИНА В КОНТЕКСТІ ПАРАДИГМИ КОНФЛІКТУ МІЖ СРСР І СВЯТИМ ПРЕСТОЛОМ

Андрухів Іван,
здобувач вищої освіти третього рівня
історичного факультету
Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка
e-mail: andrukhir.gon@i.ua

Науковий керівник: **Бистрицька Елла,**
доктор історичних наук, професор, завідувач
кафедри всесвітньої історії та релігієзнавства
Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка

Постать єпископа Григорія Хомишина (1867–1945) є однією з ключових у історії Української Греко-Католицької Церкви першої половини ХХ століття. Його ув'язнення та смерть у радянській тюрмі стали не просто трагічним епізодом індивідуальної долі, але й символічним відображенням системного протистояння між тоталітарним комуністичним режимом та Католицькою Церквою.

Стаття має на меті розглянути це протистояння крізь призму концепції «парадигми конфлікту», яка дозволяє аналізувати не лише фактографічний матеріал, але й глибинні ідеологічні, геополітичні та культурні суперечності, що визначали відносини між СРСР та Святим Престолом протягом десятиліть.

Єпископ Г. Хомишин народився 25 березня 1867 р. в с. Гадинківці на Тернопільщині. Здобув богословську освіту у Львівській духовній семінарії та Віденському університеті. У 1904 р. був висвячений на єпископа Станіславської єпархії (нині Івано-Франківська Митрополія).

Як церковний діяч, Г. Хомишин був відомий своїми консервативними поглядами та орієнтацією на тісну співпрацю з Ватиканом. Він був прихильником різних практик з латинського обряду в УГКЦ, запроваджував celibat для священників що часто викликало суперечки з митрополитом А. Шептицьким, який дотримувався більш традиційних східних практик [3, с. 124–126].

У міжвоєнний період, Г. Хомишин займав виразну антирадянську та антикомуністичну позицію. Він був активним суспільно-політичним діячем, підтримував християнсько-консервативний напрямок в українській політиці, заснував Українську Католицьку Народну Партію та часопис «Нова Зоря».

Після встановлення радянської влади в Західній Україні у 1939 р., а особливо після повторної окупації в 1944 р., розпочалися систематичні переслідування УГКЦ. 11 квітня 1945 р. єпископ Г. Хомишин разом з іншими ієрархами був заарештований органами НКВС. Йому було висунуто стандартні для того часу звинувачення у «антирадянській діяльності», «співпраці з німецькими окупантами» та «ватиканському шпигунстві» [1, с. 140–142].

Попри похилий вік (78 років) та слабке здоров'я, Хомишин був підданий жорстоким допитам і тортурам. 28 грудня 1945 р. він помер у Лук'янівській в'язниці в Києві, так і не дочекавшись суду. У 2001 р. папа Іван Павло II проголосив його блаженним Католицької Церкви як мученика за віру.

Для аналізу протистояння між СРСР та Ватиканом доцільно використати теоретичну модель «парадигми конфлікту», яка розглядає протистояння на кількох рівнях:

1. Ідеологічний рівень: фундаментальне протистояння між атеїстичною комуністичною ідеологією та релігійним світоглядом.

2. Політичний рівень: боротьба за вплив на суспільну свідомість та контроль над інституціями.

3. Геополітичний рівень: протистояння СРСР та Заходу в контексті холодної війни, де Ватикан розглядався як важливий геополітичний актор.

4. Культурно-ідентичнісний рівень: прагнення СРСР до знищення альтернативних ідентичностей, особливо тих, що мали виразний національний та релігійний характер.

Марксистсько-ленінська ідеологія, що була офіційною доктриною СРСР, розглядала релігію як «опіум для народу» та інструмент класового гноблення. Католицька Церква, з її ієрархічною структурою та визнанням авторитету Папи Римського, сприймалася радянською владою як особливо небезпечна [6, с. 112–114].

Єпископ Г. Хомишин зі своїми виразно антикомуністичними поглядами та активною суспільною діяльністю представляв пряму ідеологічну загрозу для радянського режиму. У своїх пастирських посланнях та публічних виступах він неодноразово викривав антигуманну сутність комуністичної ідеології, що безумовно, було зафіксовано радянськими органами безпеки.

На політичному рівні репресії проти УГКЦ, включно з арештом Г. Хомишина, були частиною ширшої стратегії радянзації західноукраїнських земель. УГКЦ мала значний суспільний авторитет і була важливим чинником формування української національної ідентичності в Галичині. Ліквідація цієї інституції та фізичне знищення або ізоляція її лідерів розглядалися як необхідна умова для встановлення повного контролю над регіоном [4, с. 278–280].

Особливу роль у цьому процесі відіграв сумнозвісний «Львівський собор» 1946 р., який формально «ліквідував» УГКЦ та «возз'єднав» її з Російською Православною Церквою. Хоча єпископ Г. Хомишин не дожив до цієї події, його арешт та ув'язнення були частиною підготовки до цього спланованого акту [1, с. 147–148].

У ширшому геополітичному контексті переслідування католицьких ієрархів у Східній Європі було елементом протистояння між СРСР та Заходом. Ватикан, особливо після обрання папою Пія XII у 1939 р., займав виразно антикомуністичну позицію. Репресії проти пов'язаних із Ватиканом церковних структур, зокрема УГКЦ, були способом послаблення західного впливу на територіях, що увійшли до радянської сфери контролю після Другої світової війни.

Єпископ Хомишин, відомий своєю прозахідною та проватиканською орієнтацією, розглядався радянськими органами державної безпеки як «агент Ватикану». У матеріалах його слідчої справи особлива увага приділялася його контактам із папським престолом та іншими західними інституціями.

Випадок єпископа Хомишина не був унікальним. Подібної долі зазнали інші ієрархи УГКЦ, зокрема митрополит Йосиф Сліпий, єпископи Йосафат Коциловський, Микита Будка, Миколай Чарнецький та інші [5, с. 118–125]. Аналогічні процеси відбувалися і в інших країнах «соціалістичного табору» – Угорщині, Чехословаччині, Румунії, де також переслідувалися католицькі ієрархи, особливо ті, що демонстрували лояльність до Ватикану.

Порівняльний аналіз цих випадків дозволяє виявити системний характер радянської політики щодо Католицької Церкви та її представників, що виходив за межі окремих національних контекстів і був частиною загальної стратегії комуністичних режимів [1, с. 212–215].

У контексті загальної картини репресій проти католицького духовенства, випадок єпископа Г. Хомишина має певні особливості:

1. Г. Хомишин був представником старшого покоління ієрархів, сформованого ще в австро-угорський період, що робило його особливо «чужим» для радянської системи.

2. Його виразна проватиканська орієнтація та критика «східництва» в УГКЦ робили його особливо зручною мішенню для радянської пропаганди, яка могла представити його як «ворога українського народу».

3. На відміну від митрополита Шептицького, який помер природною смертю у 1944 р., Г. Хомишин став однією з перших жертв систематичних репресій проти УГКЦ, що почалися у 1945 р. [5, с. 132–134].

Після падіння комуністичного режиму та відновлення незалежності України розпочався процес переосмислення постаті єпископа Г. Хомишина та інших репресованих релігійних діячів. У 2001 р., під час

візиту в Україну, папа Іван Павло II беатифікував Г. Хомишина разом з іншими мучениками УГКЦ.

Сьогодні постать єпископа Г. Хомишина залишається в певному сенсі контроверсійною через його консервативні погляди та політичну діяльність, але його мучеництво за віру визнається безумовною цінністю як церковною, так і світською історіографією.

Висновки. Доля єпископа Г. Хомишина є показовим прикладом системного конфлікту між тоталітарним комуністичним режимом та релігійними інституціями, який мав глибокі ідеологічні, політичні та геополітичні корені. Аналіз цього випадку в рамках парадигми конфлікту дозволяє краще зрозуміти механізми репресивної політики радянської влади щодо церкви загалом та УГКЦ зокрема.

Трагічне завершення життєвого шляху єпископа Г. Хомишина у радянській в'язниці символічно відображає долю цілого покоління релігійних діячів, які стали жертвами тоталітарної системи. Водночас, посмертна реабілітація та беатифікація Г. Хомишина є свідченням остаточної моральної перемоги над системою, яка прагнула його знищити.

ЛІТЕРАТУРА

1. Боцюрків Б. Українська Греко-Католицька Церква і Радянська держава (1939–1950). Львів: УКУ, 2005.
2. Гентош Л. Ватикан і виклики модерності: східноєвропейська політика папи Бенедикта XV та українсько-польський конфлікт у Галичині (1914–1923). Львів, 2006.
3. Марчук В. Церква, духовність, нація: Українська греко-католицька церква в суспільному житті України ХХ ст. Івано-Франківськ, 2004.
4. Пилипів І. Греко-католицька церква в суспільно-політичному житті Східної Галичини (1918–1939 рр.). Тернопіль, 2011.
5. Сергійчук В. Нескорена Церква: Подвижництво греко-католиків України в боротьбі за віру і державу. Київ, 2001.
6. Kent P. The Pope and the Duce: The international impact of the Lateran Agreements. London, 1981.